$_{2}$

הימל! נו, גיי שפּאַר זיך מיט אַ ליטוואַק!

אַזוי האָט דער עולם געטראַכט. איינמאָל איז אָבער אָנגעקומען אַ ליטוואַק, לאַכט ער! איר קענט דאָך די ליטוואַקעס: פֿון מוסר־ספֿרים האַלטן זיי ווייניק, דערפֿאַר שטאָפּן זיי זיך אַן מיט ש"ס ופּוסקים. ווייזט דער ליטוואַק אַ בפֿירושע גמרא — די אויגן שטעכט ער אויס. אפֿילו משה רבינו, ווייזט ער, האָט באַם לעבן נישט געקאָנט אַרויף אַפֿן הימל, נאָר געהאַלטן זיך צען טפֿחים אונטערן

ואָל העלפֿן, אַז נישט דער רבי?

וואו קען זיין דער רבי? וואו זאָל ער זיין? מן הסתם אין הימל! ווייניק געשעפֿטן האָט אַ רבי פֿאַר ימים־נוראים צו פֿאַרזאָרגן? יידעלעך, קיין עין־הרע, ראַרפֿן פּרנסה, שלום, געזונט, גוטע שידוכים, ווילן גוט און פֿרום זיין, און די זינד זענען דאָך גרויס, און דער שטן מיט זיינע טויזנט אויגן קוקט פֿון איין עק וועלט ביז דער צווייטער, און ער זעט, און פֿאַרקלאָגט, און מסרט... און — ווער

באַשעפעניש איז אין שטוב נישט געווען.

באַרשוויגרן: מען פֿלעגט אים נישט וען אין ערגעץ: ניט אין שול, ניט אין ביירע בתי־מדרשים, נישט באַ אַ מנין, און אינרערהיים אודאי און אודאי נישט. די שטוב איז געשטאַנען אָפֿן. ווער עס האָט געוואָלט, איז אַרײַן און אַרויסגעגאַנגען: געגנבעט באַם רבין האָט מען נישט. אָבער קיין לעבעריק

און דער נעמיראָווער פֿלעגט סליחות־צײַט יעדן פֿרימאָרגן נעלם ווערן,

אַ טַםיִדישע דערציילונג אויב נישט נאָך העבער

4. GLY

שבתיייי

דאָס כּלי־וּין, מיטן חיל, מיט אַלע ויבעצן זאַכן, מיטן גאַנצן טאַרעראַם? אַף השעה ניינציק פּפּרות! און וויבאַלד אויס כּלי־וּין, אויס חיל, אויס מאַרעראַם, איז דאָך אויס שנאה, אויס קנאה, אויס מערק, אויס ענגלענדער, אויס פֿראַנצויז, אויס ציגיינער, אויס ייד, להבֿריל — די גאַנצע וועלט געשריבן: "ו היה, און עס וועט זיין, ביום ההוא, דאָס הייסט, אַז משיח

אינהאַלט

1	•	٠	٠	٠	•	•	٠	٠	٠	٠	٠	•	•	•	٠	٠	٠	٠	٠	٠	٠	•	•	•	٠	٠	٠	٠	٠	٠		(⊔,	ر	٠,	2	1		11	76	0	/	1	ک	M		עו	1
3	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•		•	•	•	•		•		•				בו	יל	<u>'</u> ځ	ע	-1	٦,	7	צוי	7	/		7	٠,	יטי	יול	ינ	٦-	1	יין:	2	٦.	א'	Ì	ע	וו
7	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•		•	•	•	•	•	•	•	•	•		•		ì	-	15)		7	•	,	/	•	ר;	ÿ:	ָנָכ:	וֹע	7	7	Ķ	ב	מ	יש	ני	2	ריו	X
13		•	•	•	•	•	•	•	•					•										•		•			•	•				r	٦	Ð		ל.)	٠,	/	7	11:	M	מ	ָל	רי	7
13		٠	•	•	•	•	•	•	٠	•								٠						•	•	•	•	•	٠	•			٠	٠			ķ	۲į	٦	٦	义	7	יַל	בי	7	, ح	גרי	₹.
16		•	•					•	•	•	•						•							•	•	•	•	•	٠				•		•				П	זנ	٦7.	2	וע	זכ	7	צו	, י	7
18		٠	•		•				٠	•					٠	•	•	•		•	•			•	٠		•	•	٠				٠	•	•			i	Π.	17	17)	ÿĭ	יכ	רל'	צו	,	7
21		•	•	•	•	•	•	•	•	•	•			•	•	•	•	•	•	•	•		•	•	•	•	•	•	•	•	•		•	•	•	•	•		i	7.	1.	מו	3	מל	־לו	רו	,	7
25		•	•	•	•	•	•	•		•	•			•		•			Z	יי	ינ	יו	אָו	ξ.	לן	₽,	ור	Ķ	P	Z	זכ	7	٦:	Ē	ķ	/	, ;	ע:	٥.	ורי	7	,-	7	攻.	אַר	ζ?	אַנ	ט

דער נקער האַנד , עבירות - זענען די , ניש פּאַר אַייך געדאַכט , דער נקער נקער האַנד , עבירות - סאַרע־ראָדנע פּעך און מאָלע . ווי ק יל און אַ רה האָבען זיי

שטעהט אַזוי די אָרימע נשמה און קוקט , און גאַפּט — זי האָ זיך גאַר שטעהט אַזוי די אָרימע נשמה און קוקט , געריכט , עס זאָל זײַן אַזאַ הלוק צווישען "גוט" און "שלעט" ; י ל מריל

ן אַנדערן אַנדערם פאַר׳ן איינעם פאַר׳ן נישט דערקענט , דאָרט האָט זי גאַנץ אָפט ביידע נישט דערקענט . גענומען

, און די וואָר־שאָלן הויבען זיך סאַמעליך , אַתיף און אַראָב , אַמאָל די , אַמאָל יענע... און דאָס צינגעל בײַ דער וואָגישאָל אַין דער ה. ך ציטערט נעהמט זיך אַף אַ האַר לינקס , אַף אַ האַר רעכטס...

טר אַף אַ האָר... און נישט מיט אַ מאָל ! אַ פּראָסטער יוד געווען , אָהן גרויסען "להכעיס" , ר אויך אָהן "קדוש השם־'... אַזוי — קליינע מצוה'ליד , קליינע עצה'ליד , שרעטעליך , שטויבעליך... מיילמאָל — קוים מיט'ן אויג צו דערזעהן .

און פּודעסטרעגען, אַז דאָס ציעעל רוקט זיך אַף אַ האָר רעכטס, הערט זיך דן ד עולמות דעליונים אַ קלאַע פֿון שמהה, פֿון נהת; רואָ זיך עס אָבער, הס ושלום, לינקס, לאָגט דך אַרויס אַ זיפּץ פֿון ענות, בין ער דערגרייכט צום כּסא הכבוד.

און ר אכים שיטען פּשעליך , מיט כּונה. אַ שרויט נאָך אַ שרויט , 'אַ שטויב נאָך אַ שטוב , ווי פּשוט'ע בעל ־בתים ליציטירען "אַתה הראית" , אָ פּרוטה און נאָך אַ פרוטה...

. איידיק ווערען די זעקליך אויס , די זעקליך ווערען ליידיק טר אַ ברונעם שעפּט זיך אייך אויס

שויחך ? פּרעגט דער בית־דין־ מש — אויך אַ מלאך צווישען אלע — דעד יעדר טונ , ווי דער שר הרע , דרעהען אויס די זעקליך קאַסויר נישטאָ מעהר ! און דעמאָלט געהט דער שמש צו צום צינגעל זעהן , ור עס האָט זיך אָבזנעשטעלט : דעכטס צי לינקס .

קוקט זנר און קוקט אַזוי , און זעהט אַזוינס , וואָס עס איז נאָך ניט געשעהען , זייד הימעל און ערד זענען בעשפען געוואָרען...

- . וואָס דויערט אַזױ לאַנג י פּרעגט דער אנ־בית־דין
 - שטאַמזנלט דער שמש :
- ...! דאָס צינגעל שטעהט אין סאַמע־ראַדנע מיט
 - . די עניות האָבען גיך געווארגען מיט די מצוות
- . אַקוראַט ז פֿרעגט מען נאָך אַ מאָל פֿון בות־דין לן מעל׳ס טיש קוקט זור נאָך אַ מאָל דער מש און ענטפערט

שיט דער קטיגור פֿון ברודגען זעקיל אַרויס , אַף .דער וואָג־שּאָל מן

בעי דער וואָגשאָל אַף דער לינקער זעט... אין וועיסן קלאָרן זעקל זענען מצוות, אַין ברודיק שוואַרצן זעקל — עבירות. שיט דער סניגור, פֿון שניי־וועיסן זעקיל אַף דער וואָגשאָל פֿון דער רעכטער זעט, מצוות — שמעקען זיי ווי פּארפֿומעס און לויכטן ווי די

פון דער רעכטער זײַט... קומט דעם בר־מגוס קטיגור – זײַן געוועזענער יצר הרע, דער געווע־ זענער מסית ומדיח – און שטעלט זיך, מיט אַ קויטיק זעקל אַין דער האַנט,

מען וועגט די עברות און די מצוות... קומט דעם בר־מגוס סגיגור, זיין געוועזענער יצר טוב — און שטעלט זיין מיט אַ קלאָר ווייס זעקל ווי שניי אין דער האַנט, ביי דער וואָגשאָל

משפט, צום בית־רין של מעלה... קומט זי אַרויף, הענגט שוין האָרט פּאַרן בית־רין די וואָג, אַף וועלכער

מען אים זיין רעכט... ברענגט מען אים צו קבורת ישראל... נאָך סתימת הגולל, דער יתוֹם זאָגט קריש — פֿליט די נשמה אַרויף, צום

מילא, אַ יִּיִר אַיוּ נפֿטר געוואָרן — אייביק לעבען קען מען נישט — טוט אַ מאָל, מיט יאָר און דורות צוריק, אין ערגעץ נפֿטר געוואָרן אַ יִּיִּר

אויבן ביי דער וואָג

Tru CRLIR

? 7. @FY

?יואו־דען קומט אַהין דער רבי —

מײַן דאגה! — ענטפֿערט ער און ציט מיט די אַקסל, און תּוך כדי — מײַן דאגה! דבור (װאָס אַ ליטװאַק קען!) איז ער זיך מישב, צו דערגיין די זאַך.

נאָך דעמזעלבן פֿאַרנאַכט, באַלד נאָך מעריב, גנבעט זיך דער ליטוואַק צום רבין אין חדר אַרײַן, לייגט זיך אונטערן רבינס בעט און ליגט. ער מוז אָפּוואַרטן די נאַכט און זען, וואו דער רבי קומט אַהין, וואָס ער טוט סליחות־צייט.

אַן אַנדערער וואָלט אפֿשר אײַנגעדרעמלט און פֿאַרשלאָפֿן די צײַט; אַ ליטוואַק טוט זיך אַן עצה: לערנט ער זיך אויסנווייניק אַ גאַנצע מסכתא! איך געדענק שוין נישט, חולין צי נדרים!

. פֿאַרטאָג הערט ער, ווי מען קלאַפּט צו סליחות.

דער רבי איז שוין נישט געשׁלֹאָפֿן אַ צײַט. ער הערט אים שוין אַ גאַנצע שעה קרעכצן.

ווער עס האָט געהערט דעם נעמיראָווער קרעכצן, ווייס, וויפֿיל צער פֿאַר כל ישראל, וויפֿיל יסורים עס האָט געשטעקט אין זײַן יעדן קרעכץ... די נשמה פֿלעגט אויסגיין, הערנדיק דאָס קרעכצן! אַ ליטוואַק האָט דאָך אָבער אַן אײַזן האַרץ, הערט ער צו און ליגט זיך ווײַטער! דער רבי ליגט זיך אויך: דער רבי, זאָל לעבן אַפֿן בעט, דער ליטוואַק אונטערן בעט.

דערנאָך הערט דער ליטוואַק, ווי די בעטן אין הויז הייבן אָן סקריפּען... ווי די בני־בית כאַפּן זיך אַרויס פֿון די בעטן, ווי מען מורמלט אַ ייִדיש וואָרט, מען גיסט וואַסער אַף די נעגל, עס קלאַפּן אַף און צו די טירן... דערנאָך איז דער עולם אַרויס פֿון שטוב, עס ווערט ווײַטער שטיל און פֿינצטער, דורכן לאָדן שײַנט קוים אַרײַן אַ קליין ביסל ליכט פֿון דער לבנה...

מודה האָט ער געווען, דער ליטוואַק, אַז ווען ער איז געבליבן איינער אַליין מיטן רבין, איז אים באַפֿאַלן אַן אימה. די הויט איז שוין אים אויפֿגעלויפֿן פֿאַר שרעק, די וואָרצלען פֿון די פּאות האָבן אים געשטאָכן אין די שלייפֿן ווי די נאָדלען.

אַ קלייניקייט: מיטן רבין, און סליחות־צײַט, פֿאַרטאָג, אַליין אין שטוב!...

האָבן פּרנסה, וואָלטן זיי גאָר אַזוי שלעכט נישט געווען. פּרנסה ברענגט צו קנאה, קנאה ברענגט צו שנאה, און דערפֿון, רחמנא ליצלן, נעמען זיך צו קנאה, דער וועלט, אַלע אומגליקן, נישט דאָ געדאַכט, מיט אַלע רדיפֿות, מיט אַלע הריגות, מיט אַלע רציחות און מיט אַלע מלחמות...

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאָס איז, הערט איר, גאָר אַ שחיטה פֿאַר דער וועלט! ווען איך בין רויטשילד, מאַך איך אויס מלחמות, אָבער טאַקע לחלוטין אויס!

וועט איר דאָך פֿרעגן: וויִאַזוי? נאָר מיט געלט. דהיינו? איך וועל עס אייַך געבן צו פֿאַרשטיין מיט אַ שֹׁכל: למשל, צוויי מלוכות צעאַמפּערן זיך איבער אַ נאַרישקייט דאָרט, אַ שטיקל ערד, וואָס איז ווערט אַ שמעק טאַביקע; "טעריטאָריע" הייסט עס באַ זיי. די מלוכה זאָגט, אַז די טעריטאָריע איז איר טעריטאָריע, און די מלוכה זאָגט: "ניין, ס'איז מײַן טעריטאָריע". מששת ימי בראשית, הייסט עס, האָט גאָט באַשאַפֿן אָט דאָס שטיקל ערד פֿון איר כּבֿוד וועגן. קומט צוגיין אַ דריטע און זאָגט: "איר זייט ביידע בהמות; די טעריטאָריע איז אַלעמענס טעריטאָריע, אַ ר שות הרבים הייסט עס". הקיצור, טעריטאָריע אַהער, טעריטאָריע אַהין, מע הרבים הייסט עס". הקיצור, טעריטאָריע אַהער, טעריטאָריע אַהין, מע "טעריטאָריעט" אַזוי לאַנג, ביז מע הייבט אָן שיסן פֿון ביקסן און האַרמאַטן, און מענטשן קוילען זיך איינס דאָס אַנדערע ווי די שאָף, און בלוט, בלוט גיסט זיך אַזוי ווי וואַסער.

אָבער אַז איך קום צו זיי לכתּחילה און זאָג זיי: "שאַט, ברידערלעך, לאָזט אײַך דינען. אין וואָס גייט דאָ באַ אײַך, אייגנטלעך, דער גאַנצער סכסוך? מע פֿאַרשטייט דען נישט אײַער מיין? איר מיינט נישט אַזוי די הגדה, ווי די קניידלעך. טעריטאָריע איז דאָך באַ אײַך נאָר אַן אויסרייד; דער עיקר איז דאָך באַ אײַך יענע מעשה, פּעטי־מעטי, קאָנטריבוציע! און וויבאַלד לשון קאָנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אָן מיט אַ הלוואה? צו מיר, צו רויטשילדן הייסט עס. אַמער, ווייסט איר וואָס? נאַ דיר, ענגלענדער מיט די לאַנגע פֿיס און מיט די קעסטלדיקע הויזן, אַ מיליאַרד! נאַ דיר, נאַרישער טערק מיט דער רויטער יאַרמלקע, אַ מיליאַרד! נאַ דיר, מומע רייזל, אויך אַ מיליאַרד, ממה־נפֿשך, גאָט וועט אײַך העלפֿן, וועט איר מיר אָפּצאָלן מיט פּראָצענט, נישט חלילה קיין גרויסן פּראָצענט, פֿיר אידער פֿינף לשנה, איך וויל אַף אײַך נישט רײַך ווערן"...

פֿאַרשטייט איר שױן? אי איך האָב געמאַכט אַ געשעפֿט, אי מענטשן פֿאַרשטייט איר שױן? אינס דאָס אַנדערע, װי די אָקסן, אומזיסט און הערן אױף צו קױלען איינס דאָס אַנדערע, װי די אָקסן, אומנישט. און װיבאַלד אױס מלחמות, הײַנט צו װאָס באַדאַרף מען

איר, וואָס האָבן זיי צו אונדו? גאָרנישט. נאָר צוליב פּרנסה. זיי זאָלן אַפֿילו די שונאי ישראל, אונדוערע המנס פֿון דער גאַנצער וועלט, מיינט איינער דעם אַנדערן יורד לחייו, קאַפּאַל יענעם קוילען, סמען, הענגען!... קען נישט זײַן קיין אַחדות; איבערן שטיקל ברויט, מישטיינס געואָגט, איז פרנסה; וואָרעם פרנסה, הערט איר, ראָס איו דער רעכטער עיקר; אָן פרנסה "פרם". און מיט וואָס קען מען באַוואָרענען דעם פרט? געוויינטלעך, מיט אַפּן קאָפּ דעם "כּלל" – װאָס דאַרף מעו? דאַרף מען באַװאָרענען דעם ואַלן אין וינען האָבן נאָר טובֿת־הפלל!... און בכדי מע זאָל קענען טראָגן אַ פּלאַן, עס ואָל נישט זײַן קיין "גיב־מיר־נאַ־דיר־כאַפּ־לאַפּ", און אַלע הגביר", אַף מיין קעשענע, און אַלצרינג ואָל זיך פֿירן מיט אַ סדר און מיט און חכמים אין דער וועלט, און אַלצדינג ואָל ויין אומויסט, "על חשבון ווילנע געוויינטלעך, וואָס פֿון דאָרטן זאָלן אַרויסגיין די גרעסטע לומדים ישיבות ואָל ויין איין ישיבה אַ גרויסע, אַ ייִרישע אַקאַרעמיע, אין דער מהרש"א, מיט צַלע שבע חכמות און מיט צַלע שבעים לשון, און צַּף צַלע די ישיבות און לערנען: חומש מיט רש"י, מיט גמרא, מיט הוספות, מיט יירן זאַלן אומעטום האַבן פּרנסה און לעבן אין אַחדות און זאַלן זיצן אין אַף אַלע חבֿרות, אַף אַלע ייִרן. ראָס הייסט, אַף רעם כּלל ישׂראל, אַז חברות איין חברה אַ גרויסע, אַ צרקה־גרולה־חברה, וואָס גיט אַכטונג סדר, ווי עס געהער צו זיין — טרעפֿט, וואָס טו איך? מאַך איך אַף אַלע אומעטום, אַף דער גאַנצער וועלט! און בכדי עס זאָל זיך פֿירן מיט אַ וואו עס געפֿינען זיך נאָר אחינו בני ישראל, פֿיר איך אײַן אַזעלכע חבֿרות, וואָס איז שייך עפעס דווקא נאָר באַ אונדו אין כתרילעווקע? אומעטום, כדומה אַועלכע חבֿרות פֿיר איך אײַן באַ אונדו אין כתרילעווקע... נאָר ואָל מען זי אויסקליידן, ווי עס געהער צו זיין, און התונה מאַכן, און נאָך הכנסת־כּלה", אַז וואו ערגעץ אַן אָרעם מיידל, נעבעך אַ רערוואַקסענע, פּראָצענט, נישט דאַרפֿן פֿאַרמשכּונען דאָס העמד פֿונעם לײַב, און אַ חבֿרה אַ מלמד, סײַ אַ בעל־מלאָכה, סײַ אַ סוחר אפֿילו ואָל פֿאַרשפּאָרן צאָלן פופקעס אין דרויסן, און אַ חבֿרה "גמילות-חסרים", אַז אימלעכער ייִד, סײַ אַרעמע קינדער ואָלן נישט אַרומגיין, איך בעט איבער אײַער כבוד, מיט די וואַלגערן אין בית-המדרש באַ דער הרובע, און אַ חבֿרה "מלביש־ערומים", און אַ "מושב־וקנים" שטעל איך אַוועק, אַלטע ייִדן לומדים ואָלן זיך נישט יייבלעך אַלע מאָג פֿאַר די חולאים, ווי עס פֿירט זיך אין לייטישע שטעט. אַ ביקור־חולים הייסט, מיט בעטלעך, מיט אַ דאָקטאָר, מיט רפֿואות, מיט אַווראי צעוואַרפֿן און אנידערשטעלן אַ "ביקור־חולים", אָבער טאַקע וואָס

ħ

הינטער דער שטאָט שטייט אַ װעלדל. דער רבי, ואָל לעבן, נעמט זיך אין װעלדל אַרײַן. ער מאכט אַ דרײַ

6

מיטן רבין אויס דער שטאָט אַרויס.

אַנדערן שווימט עַר אַרוּס און דער ליטוואַק נאָך אים... און דער ליטוואַק הערט, ווי זײַן אייגן האַרץ־קלאַפּן מישט זיך צוואַמען מיטן קול פֿון רבינס שווערע טריט; אָבער גיין גייט עָר, און קומט צוואַמען

א שטילער, ימים־נוראיםדיקער פחד וויגט זיך איבער די טונקעלע גאָסן. אָפֿט רײַסט זיך אַרױס אַ געשריי פֿון סליחות פֿון ערגעץ אַ מנין, אָרער אַ קראַנקער קרעכץ פֿון ערגעץ אַ פֿענצטער... דער רבי האַלט זיך אַלץ אין די זײַטן פֿון די גאַסן, אין די שאָטן פֿון די הײַזער...פֿון איין הויז צום

דער ליטוואַק ציטערט, נאָר ער טרעט נישט אָפּ. דער ליטוואַק ציטערט, נאָר ער טרעט נישט אָפּ.

דער רבי גייט אַרויס; דער ליטוואַק — נאָך! דורכגייענדיק, טרעט אָפּ דער רבי אין קיך, בייגט זיך איין, פֿון אונטער אַ בעט נעמט ער אַרויס אַ האַק, פֿאַרלייגט זי אונטערן פּאַס און גייט אַרויס

גראַבן שטריק... פֿון אַ פּויערשן שטריק!

רער רבי טוט עס אָן... פֿון דער קעשענע, פֿון סיערמיענגע, שטאַרצט אַרויס אַן עק פֿון אַ

מעשענע נעגעלעך.

ענדלעך, שטייט דער רבי, ואָל לעבן, אַף... פֿריער טוט ער, וואָס אַ ייִד דאַרף טאָן... דערנאָך גייט ער צו צו דעם קליידער־אַלמער און נעמט ארויס אַ פּעקל... עס באַווייון ויך פּויערשע קליידער: לייוונטנע פּלודערן, גרויסע שטיוול, אַ סיערמיענגע, אַ גרויס פֿוטערן היטל מיט אַ ברייטן לאַנגן לעדערנעם פּאַס, אויסגעשלאָגן מיט

אַ לינטוואַק איז דאָך אָבער איינגעשפּאַרט, ציטערט ער ווי אַ פֿיש אין וואַסער און ליגט. —

שלום־עליכם

דער אוצר

אַף יענער זײַט באַרג, הינטערן אַלטן בית־המדרש, געפֿינט זיך אַן אוצר. אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל.

נאָר קומען צום אוצר איז ניט אַזוי גרינג. אַז אַלע ייִדן אין שטעטל וועלן לעבן בשלום, און וועלן זיך נעמען אַלע אים זוכן, דעמאָלט וועט מען אים געפֿינען.

. אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל

און אַז אַלע יידן וועלן לעבן צופֿרידן, עס וועט נישט זײַן קיין קנאה און אַז אַלע יידן וועלן לעבן צופֿרידן, עס וועט נישט זײַן קיין קנאה באַ יידן, קיין שנאה, קיין קריג, קיין לשון־הרע, קיין רכילות, און מע באַ יידן, נעמען אַלע, וועט מען אָפּזוכן דעם אוצר, און אַז נישט — וועט ער אַרײַן טיף־טיף אין דער ערד אַרײַן...

אַזוי האָט מען געשמועסט באַ אונדז אין שטעטל, און מע האָט אָנגעהויבן זיך צו שפּאַרן און איבערשפּאַרן, צו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, זיך צו שפּאַרן און צו קריגן זיך, וואָס ווײַטער אַלץ מער, אַלץ שטאַרקער, און אַלץ איבערן אוצר. דער האָט געזאָגט: ער דאַרף זײַן דאָ, דער האָט געזאָגט: דאָרטן, — און מען האָט נישט אויפֿגעהערט זיך צו שפּאַרן און געזאָגט: דאָרטן, בו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו איבערשפּאַרן, צו אַמפּערן זיך און צו ווערטלען זיך, צו זידלען און צו קריגן זיך, וואָס ווײַטער אַלץ מערער, אַלץ שטאַרקער, און אַלץ איבערן אוצר... האָט געזונקען אַלץ טיפֿער און טיפֿער אין דער ארד אַרײַן.

אויב נישט נאָך העכער! — אויב נישט

און שפעטער, אויב אַ חסיד האָט אַמאָל דערציילט, אַז דער נעמיראָווער הויבט זיך אַף, סליחות־צייט, יעדן פֿרימאָרגן, און פֿליט אַרויף אין הימל אַריין, פֿלעגט שוין דער ליטוואַק נישט לאַכן, נאָר צוגעבן שטילערהייט:

רער ליטוואַק, וואָס האָט דאָס אַלץ געוען, איו שוין געבליבן אַ נעמי־ דער ליטוואַק, וואָס האָט דאָס אַלץ געוען, איו שוין געבליבן אַ נעמי־

דעם דריטן פּומון האָט עַר געואָגט, ווען עס האָט זיך אויסגעַברענט און

געואָגט סליחות דעם ער שטן פומון... און, אַז ער האָט עס אונטערגעצונדן, און דאָס האָלץ האָט פֿריילעך געברענט, האָט ער געואָגט, שוין אַ ביסל לוסטיקער, פֿון די סליחות דעם

און, אַרײַנלייגנדיק דאָס האָלץ אין אויוון, האָט דער רבי קרעכצנדיק,

— איך וועל דיר אײַנהייצן אויך, ─ ואָגט דער רבי.

בען כוח אויפצישטיין? מיין זון איז אַף דער אַרבעט געבליבן.

און ווער וועט מיר איינהייצן ? — קרעכצט די אלמנה, — איך האָב – און ווער וועט מיר איינהייצן ?

געטרויסט אים נישט... און האָסט אַף אים אַף נאַרישע ועקס גראָשן פֿאַרן געטרויסט אים נישט... און האָסט אַף אים אַף נאַרישע ועקס גראָשן פֿאַרן

שלום־עליכם

ווען איך בין רויטשילד

אַ מאָנאָלאָג פֿון אַ כּתרילעווקער מלמד

ווען איך בין רויטשילד, — האָט זיך צעלאַזט אַ כּתרילעווקער מלמד — ווען איך בין רויטשילד, איינמאַל אין אַ דאַנערשטיק, בעת די רביצין האַט אים געמאַנט אַף שבת און ער האַט נישט געהאַט, — אוי, ווען איך זאָל זיין רויטשילד! טרעפֿט, ואָס איך טו? ראשית חכמה, פֿיר איך אײַן אַ מינהג, אַז אַ ווײַב זאָל תּמיד האָבן באַ זיך אַ דרײַערל, בכדי זי זאָל פֿאַרשפּאָרן דולן אַ ספּאָדיק, אַז סע קומט דער גוטער דאָנערשטיק און ס'איז נישטאָ אַף שבת... והשנית, קויף איך אויס די שבתדיקע קאַפּאָטע, אָדער ניין — דעם ווײַבס קעצענעם בורניס — לאַז זי אױפֿהערן פּיקן אין קאַפּ אַרײַן, אַז ס׳איז איר קאַלט! און קויף אַוועק איך די דאָזיקע שטוב אינגאַנצן מיט אַלע דרײַ חדרים, מיט דער קאַמער, מיט דער שפּיזאַרני, מיטן קעלער, מיטן בוידעם, מיט הכּל בכּל מכּל פֿלעקל — לאָז זי נישט זאָגן, אַז ס'איז איר ענג; נאַ דיר אַוועק צוויי חדרים, קאָך דיר, באַק דיר, וואַש דיר, בראָק דיר, און לאָז מיך צורו, איך זאָל קענען קנעלן מיט מײַנע תּלמידים מיט אַ ריינעם קאָפּ! נישטאָ — קיין דאגות פּרנסה, מע באַדאַרף נישט קלערן, וואו נעמט מען אַף שבת מחיה נפֿשות! די טעכטער אַלע חתונה געמאַכט, אַראָפּ אַ האָרב פֿון די וואָס פֿעלט מיר? הייב איך מיך אָן אַרומקוקן אַביסל אַף דער — וואָס פֿעלט מיר? שטאָט. דאָס ערשטע בין איך מנדר אַ נײַעם דאַך אַפֿן אַלטן בית־המדרש, לאָז אויפֿהערן קאַפּען אַפֿן קאָפּ, בשעת ייִדן דאַוונען; און, להבֿדיל, דאָס מרחץ בוי איך איבער אַפֿסנײַ. וואָרעם נישט הײַנט־מאָרגן — עס וועט דאָרט מוזן זײַן אַן אומגליק, חס ושלום, טאָמער פֿאַלט דאָס אויס אַקוראַט בשעת נשים באָדן זיך. און וויבאַלד דאָס באָד, מוז מען שוין דעם הקדש סיק־פֿערציק טריט און שטעלט זיך אָפּ באַן אַ ביימל און דער ליטוואַק ווערט נבהל ונשתומם, זעענדיק, ווי דער רבי נעמט אַרויס פֿון פּאַס די האַק און שלאָגט אין ביימל אַרײַן.

ער זעט, ווי דער רבי האַקט און האַקט, ער הערט ווי דאָס ביימל קרעכצט און קנאַקט. און דאָס ביימל פֿאַלט, און דער רבי שפּאַלט עס קרעכצט און קנאַקט. און דאָס ביימל פֿאַלט, און דער רבי שפּאַלט עס אַף ליפּעס — אַף דינע שײַטלעך; און ער מאַכט זיך אַ בינטל האָלץ, נעמט עס אַרום מיטן שטריק פֿון קעשענע, ער וואַרפֿט דאָס בינטל האָלץ איבער די פּלײצעס, שטעקט צוריק אַרײַן די האַק אינעם פּאַס, לאָזט זיך אַרויס פֿון וואַלד און גייט צוריק אין שטאַט אַרײַן.

אין אַ הינטערגעסל שטעלט ער זיך אָפּ באַ אַן אָרעם, האַלב אײַנגעבראָכן הײַזל און קלאַפּט אַן אין פֿענצטערל.

- ווער איז? פֿרעגט מען דערשראָקן פֿון שטוב אַרױס. דער ליטװאַק ווער איז? איז פֿרעגט מען דערשראָקן דערשראָגן דערקענט, אַז עס איז אַ קול פֿון אַ ייִדענע, פֿון אַ קראַנקער ייִדענע.
 - . יאַ! ענטפֿערט דער רבי אַף פּויעריש לשון
 - . קטאָ יאַ? פֿרעגט מען װײַטער פֿון שטוב —
 - און דער רבי ענטפֿערט װײַטער, אַף מאַלאָראָסיש לשון: װאַסיל!
 - ?וואָס פֿאַר אַ וואַסיל און וואָס ווילסטו, וואַסיל —
- האָלץ, זאָגט דער פֿאַרשטעלטער וואַסיל, האָב איך צו פֿאַר־ האָלץ, זייער ביליק... בחצי חגם האָלץ!
 - און נישט וואַרטנדיק אַף אַ תּשובה, נעמט ער זיך אין שטוב אַרײַן.

דער ליטוואַק גנבעט זיך אויך אַרײַן און, באַם גרויען ליכט פֿון פֿריען מאָרגן, זעט ער אן אָרעמע שטוב, צעבראָכן, אָרעם כלי־בית... אין בעט ליגט אַ קראַנקע ייִדענע, פֿאַרוויקלט מיט שמאַטעס, און זי זאָגט מיט אַ ביטער קול:

- קויפֿן? מיט וואָס זאָל איך קויפֿן? וואו האָב איך, אָרעמע אלמנה, געלט?
- פֿון װאַנען װעל איך דיר באַצאָלן? קרעכצט די אָרעמע יידענע. פֿון װאַנען װעל איך דיר באַצאָלן? זע, דו ביסט אן אָרעמע נאַריש מענטש, מוסרט זי דער רבי, זע, דו ביסט אן אָרעמע קראַנקע יידענע און איך געטרױ דיר דאָס ביסל האָלץ, איך בין בטוח

73

עפעט אַ יול מוט אַ צעריסען העמ.ד אויס'ן מדערן ליב , מיט אַ

מע זיי אויסגעשטעל : "דורך אַ סטרוי" וועט מען טרייבען...

שן צורי לאַטע שורות , מיט אַ שמאַלן דורכגאַנג אין דערמיט , האָט אין צורי לאַטע שורות , מיט אַ שמאַלן דורכגאַנג אין דערמיט , האָט

גליטשן זיך אויך אָן די שטיקען פֿון צוואַמעעעשטעלטען געוועהד בײַ ד

פּאָלקסטיטליכע נעשיכטען . נד אַ פּלאַץ פּאַר אַ הפּיסה ועהט זי... אן די אייזערנע גרשען רן דק

זי דערקענט נישט דעם אָרט , נישט די צייט...

ווו איז זי , ווען ז

מהיעבות – וועקט זי אַ קול פֿון פויקען...

דער ג מה אין אַגער בעשְערַט געווען אויסגעלויזט צו ווערען. פֿון מערע

און וואָס וואָלט גאָט געטון ז וואָס וולט ער גע'פּסק'עט ז. צוריק צו תהו גהו ז נישט : די עבירות וועגען נישט איבער די מצוות.. אויסלייזען ז אויך נישט : ד מעוות וועגען גישט איבער די עבירות...

י נך אַ פּלעויוע , גאָך אַ שטויב ...

ראָס צינגעל וואָלט געוויס געבליבען שטעהן אין דער מיט! בישט איבען־וועגען... וואָ־ום וואָס? נאָך אַ פּעערל , נאָך אַ שטרויעלע...

אור פיעה. אור פיעה אַן די ועקלעך וואָלטען שיין לעדג געוואָרען , וואָס מאָלט גדק.

איינמסר מראַכט זי

"רען גאָט , געלויט זל זײַן זײַן נדען , זאָל װעלען אַ מאָל אָנשטעלן

אוין סוף כל סוף משפט'ען ד װעלט , אַזױ די עס אין , מיט אַמאָל...

און פֿון איין זייט זאָל זיך שטעלען אַ סניגור און שיטען פֿון ווייסען זאַק

אַרויס עטעלעך און שטויבעלעך ; און פֿון דער צווייטער זייט— ער קטיגור

איידער די זעק װאָלטען לעדיק געוואָרען... אַזױ פּיעל קלייגיגקייטען ,

גישט ל ממיל , אָבעָה למ — אוימערליש .

ירך רהה גאָך די דריי מתנות געעפענט מת שענע מתנות , אוימעלש שנע... צר־ניץ קומען זיי נישט. גאַר

און די דרע מחגה אין אויך אַעענומע גערדען! גען ח צדקים האָבק זיך פֿאַר איהד געמיהט: ד טויערן מן גן־ק האָ ן

מיט איהר צו ער פורטקע שן הימל.

בין ער פּאַלט... און אַ־ו ער איז געפעלע , אין צוגעלייגען ד נשמה אין געהשפט ד יאַרמלקקן , וואָס האָ אַזזי פּיעל אוִמוימיגע ימיץ געקאָסט , אן אין אַרויף

הו—האַ! דאָ—האַ!

אין טיטען טרעט אַ סאָלראַט צו הויך און וואַרפט דעם פער'משא'ן
אַראָב די יאַרמאַלקע פֿון קאָפּ. נאָך עטליכע טריט בעמערקט ער עס, ער
פער'משפט'ער... ער גיט זיך אַרהד, גליך ער האָט אַ ישוב, און איז זיך
מישב, אין דרעהש זיך אום: ער וועט נישט געהן עליי הראש, און ער
געהט צוריק בין צום אָרט, ווו די יאַרמאַלקע ליעגט, ער בויגט זיך איין
און דעיט זי אַף, און דרעהט זיך צוריק אויס און גערט ווייטער, רוהיג,
רויט פערבליטיגט, גאָר מיט דער יאַימאַלקע אויפ'ן קאָפּ. אַזוי גרש ער,

הערט נישט אַף צפ שפריצען !

און האַלט זיי אויס... אַ ציס־צרן אפט אַן רעמאַלט די סאָלדאַ ען! ער געהט נאַך , ער געהט און ד רטער פייפען אין דער לופט ווי די רושת אין האַפען דום שי לייב ווי ד לאַעען. און דאָס בלוט פֿון מאָגערן גוף שפריצט און שפריצט , און

אין דאָך גשוען סאַ צייטען.... און ד ולנער שמייכלען און טראַכטען : נאָך װאָס האָט מען אונן אַעי פיעל גענומען און אויסגעשטעלט ? ער װעט נישט אויסהאַלטען ר העלט גאָר אָט שטופט מען איהס צווישען די שורות אַריין , אָט געהט ער... און ער געהט גלייך און שטרויכעלט גישט און פּאַלט ניש... ער לייוט שטיץ

יאַרמילקע אויפ'ן האַלב־געגאָלטען קאָפ. אָט , פּיהרט מען איהם צו. פּאַר װאָס קומ עַס איהם ? װער װייסט , אַ האָרצייטישע זאַך ! אפשר פּאַר אַ געה , אשר פּאַר אַ גולה צי אַ רעיהת, און אפשר אַ בלטל... עַס

! אוין־ דער האָר

קאָט דיאָס בית־דין — מלה אַ ישוב און גיט , נאָכ׳ן ישוב הדעת

אַרױס אַ פּסק כהאי לשנא :סאלקסטימליכע געשיכטען .

היות ד שאים וועגען נישט איבער די מעלס טובים — קומט דער נשמה " קיין גיהנם נישט...

און פֿון צווייטען צד — וועגען ד מצוות נייטט מעהר פאַר די ענרות, און פֿון צווייטען צד בי ענענען די מויערן פֿון גן־עדן . לי קען מען איהר נישט עפענען די מויערן

...ל כן נע־ונד זל זי זײַן...

צין גאָט — צין און דער מיט , צווישן הימעל און ע.ד אין גאָט "וועט זיך אָן דהר דערמאַנען און דערבאַרמען זיך , און צודופּק צו זיך מיט זייַז גנאד״.

. און דער שמש נעהמט די נשמה און סיהרט ד אַרויס

. יאָמערט נעביך די נ מה און קלאָגט אַף איהר מזל

וואָס וויינסטו אַזוי ז רעגט ער זי: וועסט נישט האָבען קיין נתת און — רייד פֿון גן־עדן , וועסט דו דך אָבער אויך נישט האָבען קיין צער און יסורים פֿון גיהנם , — קרט !

: הי נשמה אַבער אַזט זיך נישט טרייסטען

בעסער די גרעסטע יסורים , זאָגט זי , איידער גאָר נישט ! גאָר נישט . בעסער די גרעסטע שדעקליך !

קריגט ער אַף אַיהר , דער בית־דין־שמש , רשנות , גיט ער אָיהה אַיין קריגט ער אַף אַיהר . דער בית־דין־שמש : צבה

פליה , זאָגט ער אַיהר , גשה'לע , אַראָב און האַלט זיך נידריג אַרום "פּליה , דער לעבעדיגער וולט...

אין הימל אַריין, זאָגט ער, קוק נישט... וואָרום וואָס וועסטו חו זעהן , אין הימל אַריין, זאָגט ער, קוק נישט... וואָרום וואָס זענען ליכטיגע נור אין יענער זייט הימעל? נייערט שטערנליך! און דאָס זענען ליכטיגע נור קאַלטע רואים, זיי ווייסען פֿון קיין רהמנות נישט, זיי וועל זיך נישט מיהען פאַר דיר, זיי וואן גאָט אָן דיר נישט דערמאַנען...

מיהען זיך האָר אַיין אָרימער פּערראָגעלטער נשקך קענען נור די "מיהען זיך האָר און זיי, הער נשמה'ל, — זיי האָבען ליעב מתּנות.... מענע מתּנות... עס אַין מין — גיט ער צו ביטער*ך — די טנע סון היינטיגע צדיקים

יזעגער דער דער אַרום אַרום דער פֿידריג אַרום דער אָגט ער ווייטער דער לעבעדיגער , ה' זע , נשמה'ש און זיך צו ווי עס לעבט זיך , וואָס עס טוט זיך און דערזעהט וועלט און מעק זיך צו ווי עס דער אַר

סטאַלינישער קאָנסטיטוציע. אַ לעבן מקנא צו זײַן. אַלע אין קרײַזל האָבן געוואוסט וואָס טאַמאַרע איז פֿריער געווען. דער דאַרער בחור האָט זי פֿאָרגעשטעלט ווי אַ געוועזענעם שקלאַף פֿון דער בורזשואַזער אָרדענונג.

טאַמאַרע די הױכע האָט געפֿליקט עופֿות, באַזוכט פֿון מאָל צום מאָל דעם קרײַזל און זיך געסטאַרעט זײַן צופֿרידן מיט איר לעבן. ס'איז ניט געװען קרײַזל און זיך געסטאַרעט זײַן צופֿרידן מיט איר לעבן. ס'איז ניט געװען אַזױ לײַכט. אַ מאָל פֿלעגט זי אַ צי טאָן אָנטאָן צוריק דאָס רעקל מיטן טיפֿן שליץ, װאָס דורך אים האָט מען געזען אירע הױכע פֿיס, אַרױפֿציען אַף זיך די אָפֿענע בלוזקע, נעמען אין האַנט דעם לאַקירענעם רידיקול, און זיך אַװעקשטעלן אַף סאַװיטשער גאַס, לעבן קינאָ פּיקאַדילי, זשמורען מיט אַן אױג; טאָמער גייט אָבער װער פֿאַרבײַ פֿון די נײַע באַקאַנטע, װאָס װעלן זײ זאָגן? דאָרטן, אין דעם בױדעמשטיבל אַף ייִדישע גאָס האָט מען זי אוופֿגענומען װי זי װאָלט גאָרנישט געדינט באַ בערטען די לוכטע. האָט זי זיך באַנוגנט מיט דעם שחיטה־שטיבל, און מיט נעמען אַ ביכל פֿון דער

האָט דער ביבליאָטעקער קראַסני אונטערגערוקט טאַמאַרען אין אײַלער ניש אַ בינטל דערציילונגען. די זאַמלונג האָט געהייסן פֿאָל קסטימלעכע ניש אַ בינטל דערציילונגען. די זאַמלונג האָט געהייסן פֿאָל קסטימלעכע געשיכטן, פֿון אַ שרײַבער, אַ געוויסן פּרץ. האָט זי גלײַך געוואָלט בעטן עפּעס אַנדערש—אַ ראָמאַן, אַ ליבע מיט דועלן. אָבער דאָס איז געווען פֿרײַטיק, לייענער האָבן זיך געשטופּט און געאײַלט נעמען אַ בוך אַר שבת, האָט טאַמאַרע אַרײַנגעלייגט די געשיכטן אין קאָשיק און אַוועק אַף שקאַפּלערנע, צו לאהקען.

זענען ביידע חבֿטרעס געזעסן אין אָוונט באַם טיש, ווי צוויי אויסגעדינטע סאָלדאַטן, און געשוויגן. עלינקע איז שוין געשלאָפֿן. אַפֿן קאַמאָד האָבן סאָלדאַטן, און געשוויגן. עלינקע איז שוין געשלאָפֿן. אַפֿן קאַמאָד האָבן געצאַנקט די שבת־ליכט, וואָס לאהקע האָט זיך געמאַכט אַ מינהג אָנצוצינדן זינט איר קדיש איז געבוירן געוואָרן. האַרבסט איז געווען. אַ דריבנער רעגנדל האָט געקלאַפּט אין נידעריקן פֿענצטער וואָס איז אַרויס צו אַ שטיקל גאָרטן, ווי דער שטייגער פֿון די הילצערנע שטיבער אין יענער געגנט. טאַמערע האָט געבלעטערט די געשיכטן און שווערע ספֿקותן האָבן געקרימט אירע פֿולע ליפּן. לאהקע האָט געקליבן די ברעקלעך חלה פֿון שבתדיקן טיטשעך, און געשוויגן. זי האָט געהאַט פֿאַראיבל אַף דער חבֿרטע, וואָס אַ גאַנצן אָוונט האָט זי מיט איר ניט אויסגערעדט קיין וואָרט און נאָר געווען פֿאַרנומען מיט איר בוך. האָט זי זיך ניט אײַנגעהאַלטן און אַ בורטשע געטאָן:

?לאָמיר אויך וויסן וואָס דו זוברעוועסט דאָרטן —

91 62

סאַלקסטימליכע נעשיכטען .

דערשראָקען און פערציטערט...
און זען עס געהען ווייטער פאָרביי זמנים און יאָהרען , פאַל זי מעט
אין אַ מדה־טורה אַריין . פֿון שטעדט זעגען שוין בית־ע*מינ'ס געראָרען.
בית־מינ'ס האָט מען וין שיף פעלער צואַקערט ; וועלדער האָט מען
אויסגעהאַקט , פֿון שטיינער ביי וואַסערן זוין זאַמד געוואָרען , טייכ'ן
האָבען ש געלגונר געניטען , מייוענער שטערען זענען אַראָבגעפֿאַלען ,
האָבען אַ געלגונר געניטען , מייוענער שטערען זענען אַראַבגעפֿאַלען ,

ליידקנד ... מעהרסטענטיילס שפרינגט זי אָב פֿון אויגען און מענמער ,

אויגען אַרין — צי געהט ער נישט מקרש השם זיין ? ראַ און קוקט אַריין, צי וואַקסען נישט אין רער שטישר שטום גאָט'ס

ארט . . . ווו זי ערזעהט אַ יוד , פּ*הט ד האַסטיג צו און קוקט אַיהק אַין די

בליהט עס אַזוי ראָס רמע נשמה'לע , נידריג אַיבער דער לעבעריגער וונ: , און זוכט מהנות פאַר די צדיקים אין גן־עדן . און עס פליהט אַרום און אַרום , אַיבער דערפער און שטעדט , ווו נור אַ שטיקעל ישוכ ,— און אַרום , אַיבער דערפער און שטעדט , ווו נור אַ שטיקעל ישוכ ,— צווישען ברענענדגע שטראַהלען אין די גרעסטע היצען ; אין רעגען־שיט— צווישען טראָפען און וואַסער־נאָדלען ; סוף זומער — צרישען זילבערנעם שפינווענס , וואָס הענגט אין דער לופט , ווינטער צווישען די שנייעלך ,, שויער פאַלען פֿון דער הייך ,, און עקט און קוקט , און קוקט דך ד אויגען

די ערשטע מתנה

און אַז דו וועט האָבען געבראַכט דריי מחנות, די זיכער — וועלען זיך. פאַר דיר עפענען ד טויערן פֿון גן־עדן , זיי וועלן פועל'ן... בײַט הכטוק האָט מען ליעב גישט ד פיין געבוירענע , נור ה אויסגעקומענע... און אַזוי ריידענדיק , שטופט ער זי מיט דהמנות פֿון הימעל ארויס .

GI.

נאָמען בינים מלאָך פֿון דער פורטקע. ואָג : אָיך

דו עפיס אַזוינס , וואָס דן אויסטערליש שען און גום , האַפּ עס און פלה ערמיט אַדויף ; עס וועט זיין אַ מהנה פאַר די צריקים אַין גן־עדן... און מיט דער מהנה אין דער האַנד ואָשטו אָנקאפען און מעלדען זיך אָין מיין און אָגגעהויבן ווכן וואָס צו מאָן. פֿריִער האָט זי זיך געוואָלט שטעלן אַפֿן מאַרק מיט אַ קאָשיק הינערישן דרויב, אָבער די מאַרק־ייִדענעס האָבן איר ניט צוגעלאָזט. צו פֿיל הענדלערקעס האָבן זיך צעשטעלט מיט זייער סחורה. איז זי אַוועק אין שחיטה־שטיבל פֿליקן עופֿות. דאָרטן האָבן די ווײַבער זי יאָ פֿײַן אויפֿגענומען. ס'האָט לאַנג ניט געדויערט און טאַמאַרע האָט מיטגעבראַכט לאהקען די שוואַרצע צו דער אַרבעט. זענען זיי ביידע

פאַר זיי דאָס לעבן אין גרויסן ראַמן־פאַרבאַנד, אונמער דער זון פון דער

אַ הענטשקע־מאַכער, און אַ בחור מיט הונגעריקע אויגן האָט געלויבט

לאַנגע אַוונטן אַ פּאָר הויזן־נייער, עטלעכע שנײַדער־געועלן, נייטערקעס,

אייבערשטיבל אַף ייִדישע גאַס, אין ראַמײַלעס הויף. דאָרטן וענען געועסן

אַרײַנגעצייגן אין אַ קרײַזל, וואָס האָט זיך געזאַמלט געהײם אין אַן

געטענהט, אַז דאָס איז געווען אליהו־הנביא, איז אומגעלאָפֿן איבער דעם

פֿון צײַט צו צײַט זיך דערמאָנט די אַמאָליקע יאָרן, ווען פֿון איין גאַסט

געועסן, פֿאַרוונקען די פֿיס אין בערג הינערישע און גענדוענע פֿעדערן, און

שחיטה-שטיבל און אַלע פֿליקערקעס האָבן געקליבן נחת פֿון אים.

האָט מען געהאַט מער ווי פֿון צען אָפּגעפֿליקטע הינער.

איין ואַך האָט סיאָמקע יאָ אויפֿגעטאָן פֿאַר טאַמאַרען. ער האָט זי

לאהקעס יינגל, עלינקע, וואָס זי האָט געהאַט פֿון אַ צופֿעליקן יידן און

אַזוינס און אַזעלכס. דאָס וועט מרעיש־עולם זיין. אַ שול פֿאַר ליבע אין וויילנע, וואָס באַדינט זיך מיט לערן־מאַטעריאַל פֿון אָריגינעלע, ייִדישע מקורות, ממש פֿון דער רבנישער ליטעראַטור. הייקל לונסקי, מיט זיין אייזערנעם געדולר, האָט אויסגעהערט סיאָמקען בייזן סוף און פֿאַרשטופּט דעם קונטרס צוריק אין דער שאַפֿע צווישן אַנדערע זעלטענע ספֿרים. מאַמאַרע האָט זיך נישט פֿאַרלאַזט אַף סיאָמקען מיט זיינע פֿאַנטאַזיעס

ס'האַבן ניט געהאַלפֿן סיאַמקעס אַרגומענטן, אַז די גאַנצַע זאַך קאָן זײַן

באָרד, און געשעפּטשעט דערבי:

איי, סיאָמע, דער לימוד, וואָס דו ווילסט אײַנפֿירן אין ווילנע, האָבן אונדוערע חכמים געבראַכט פֿאַר דעם עולם פֿריער פֿון דיר. וועסט מיט

פּאַרגעניגנס. סיאַמקע האָט גלײַך פֿאַרגעלייגט לונסקין איבערזעצן דעם קונטרס אַף ייִריש. יענער האָט אים מבֿטל געמאַכט מיט אַ שמייכל אין זײַן געריכטער

נאָמען פֿרן מחבר איז ניט גערוען אָנגעגעבן. דער קרנטרס האָט געהייסן אַהבֿה בתענוגים, וואָס אַף פּראָסט ייִדיש הייסט דאָס: די ליבע אין

...ןמען האָט עס איהד צולעב געטון

און אַצונד , קאָמאַנדירט דער פרעזידענט , בינדט צו —

עס געהען צו האלעבארדניקעס און בינדען צו מיט דטערדיגע הענד דעם רב'ס טאָכטער'ס שוואַרצע לאַעע צעפּ שם וויִידעל פֿון ווילדען פּערר, גאָס מען קען שיין קוים דערהאַלטען...

אכט אַ װאַרע! קאָמאַנד דט װייטער דער פּרעזידענט צו'ם עולס אויס'ן פּלאַץ, און עס װערט אַ גערודער. דער עולם שטעלט זיך און אויס'ן פּלאַץ, און עס װערט אַ גערודער. דער עולם שטעלט זיך און דרינגט זיך עו צו ד װענד פֿון די הייזער, און אַלע הױבען אַף די הענד, ווער מיט אַ בייטש, װער מיט אַ שפּיץ־רוט, װער מיט אַ טוך אין דער האַנד, אזן אַל זענ ן רייט צו יאָגען דש מילדע פערד, יעדערענס אָטהעם איז געשטיקט, אַלע פנימ'ער פּלאַמען, אַלע אױגען בליצען, און אַין * גערודער בעמערקט נישט קיינער, װי די פּער'משפּט'ע בייגט זיך שטיל אַראָב און שפּילעט זיך צו די זוים פונ'ם קלייד צו די פּיס און שטעקט טיעף, טיעף אַריין די שפּילקעס זיך אין לײב — עס זאָל איהר לײב נישט יננטפּלעקט װערען, װען דאָס פּערד װעט זי שלעפען אין די גאַסען...

...בעמערקט האָט עס נאָר די גע ונד'ניצע – די נשמה

לאָזט דאָס פערד! קאָמאַנדירט דערווייל ווייטער דער פּרעזידענט. זען ד קנעכט זענען דערפּון אָפּגעשפּרונגען, און מיט אַ מאָל האָט עס זיך אויסגעריסען. און אויסגעריסען האָט זיך אויך אַ געשריי פֿון אַלע מיילער, און עס וועהען און פּייפּען אין דער לוא אַלע בייטשען, שפּיץדומען און טיכער. און ווילד דערשראָקען יאָגט דאָס פערד איבער׳ן מאַרק, איבער טיכער, און הינטער־גאַסען אַרויס, אַרויס פֿון שטאָדט...

— און ד נשמה , די קע־ונד'נשע , האָט שוין אַרויעעצויגען אַ פער בלוטיגטע שפּילקע פֿון דער פער'משפּט'ערס סוס און פּליהט שוין מיט איהד צום הימעל אַרויף !

. גאָך איין מתנה אינגאַנצען ! טרייסט ד דער מלאָך בײַ ער פורטקע —

די דריטע מתנה

און צזיריק הט אַראָב ד נשמה , אינגאַנצען נאָך איין מתּנה דאַרף זי. און עס געהען ווייטער אַועק זמנים און יאָהרען , און עס בעאלט ד ווייטער אַ מרה דורה . ד וולט , האָכט זיך איהר , איז נאָך קלענער געוואָרען... נאָך קלענערע מעניעען , נאָך קלענערע מעשמ... די ניטע מד לעכשע... 20 25

፸ሂ፞፞፞፞፞፞፞፞፞፞፞፞፞፞፞፞፞፞፞፞፞ጚ፠ጚ .

שטראַל" אין קאַפֿע איו זי ניט געועסן.

– ניין! ענטפערט ד רוהיג און קאל: דאָס אָין מיין געטער דיאן אין

וי אין דול פּאַר שדעק! — מיינען די העררען פֿון מאַגיסטראַט .

אַיך האָב , ענטפערט ד געאָסען : עט*כע שפּילקעס בעט איך ! מאָל ש ווינשען .

סצריקסטימליכע נעשיכטען .

מוימ , אויב ד האָט דך ניא ערע דאָס צום לעטען

סאַליע פֿון ד לע געשרייען אַיו אַריבער , פרעגט מען ד" פעדמשפט'ע צום אַ ווילר פרייד־געדיי האָט דך אויסגעריסע פֿון לא מיילר אַרום, ד אַן ד סעחומריינינים מיט אַיהרע פיס"! —

וּוֹאָל זגיהד בלוט בעשפרצק און אָבוואַשען ד שטיינער, וואָס זי האָט. פיס האַבען געטראַטען געגען אונוער הייליגען געועץ...

וואב אס בויפען און עסען זי ווי אַ הורג" אַיבער די גערען מאַס אַיהרע. צום וויידעל פון אָט דעם ווילען פערד . . .

"צובינדען ואָל מען זי ביי די דאָד , ביי די לאַנגע טייוולאָנישע צעפּ , 년 :

און דאָס אָיו דעם מייוועל'ס , אין געשאַלט פֿון דעם יורי מיי על , פֿון אַל זינד , האָט ער אַף זיי קיין טה נישט געהאַט...

שוואָרום , רי אַזוי? ריין זענען זיי דעמאָלט געווען , אָבגע— ריינינט – וואָרום זי בעמערקט און געשפט – ער האָט זיך אפילו ניט געוועהרט , ער טיירעל און דאָס אַין שוין נערק אַיבער דער מאָס — די האלעבארדניקעס האָבק פֿון אַיינער סון אונוערע שענסטע משפערן...

י זעו'ם דאָס שענע מיידעל! האָם אויסגעו'ופען אונזערער אַ ריםםער אָן דיער פּראָצעסיע... און עס איו איהם געראָטען :

אין ואָס האָט ער געוואָלט דער טייוועל , אָנרייסען אַ נשמה פֿון דבקות, הענד ; ויי זון לויכט דורך זיי אַדורך !...

געראַרען !... ועהט איהרע פינגער , איהרע שמאָלע , לאַנגע פינגער ביי ד , וואָס אַין איין דער נגער הפיסה גור בלאַסער , אָבער נישט טונקעלער צנור'ריג אַויאָבגעלאַוטע ויירענע ברעמען... ועהט דאָס אַלבאַסטער פּנים זיך מאַסנען , – זעהט די הוצפה־שטראַהלענדיגע אויגען פֿון אונטער די ליקענעוי קען איך נישט – שען איו זי , שען , ווי נור אַ טייוועל קען

ראָס האָט ער געוואָלט , ער טיירעל אין דער שנער געשטאַ,טו ראָרוס. נישט בעפלעקט אונוער אַ דייניגקייט ?

מאָכמער , פֿון פערשאָלמענעם רב'ס מאָכמער , דך נישט צוגעריהדט און

הינטער ווילנע, איז זי אַף ראַטשע ניט געפֿאָרן, און באַ רעַם "גרינעם

דאַמע איז זי אין ווילנע ניט געווען. אין וואָלאָקומפּיע, דער שיינער געגנט מאַמאַרע די הויכע האָט געהאַט איר אייגענעם האָנאָר, כאָטש קיין גרויסע האָט שוין ניט איין אַבידע אַראָפּגעשלונגען פֿון די באַלעבאָסטעס. אָבער

מיידלעך פֿון פֿאַך האָבן געעצהט טאַמאַרען ניט אַוועקצוגיין. מע קויפן יעדן פֿרײַמיק, און אַוועק פֿון בערטען.

פֿאָרועצינגען פֿון דעם ראָמאַן רעגינע די שפּיאָנקע, װאָס זי פֿלעגט מאָרגן גענומען איר קופֿערל, אײַנגעפּאַקט די פּאָר קליידעלעך, מיט אַלע אַווי פיל, אַו טאַמאַרע האָט איבערגעוואַרט דעם שבת און גלייך אַף פֿרײַטיק צו נאַכטס אַ זאַך, וואָס דאָס איז שוין געווען איבער דער גאַל. געווען ווייך און וואַרעם. האָט אָבער בערטע אָפּגעטאָן אין איינעם אַ מאַמאַרע פֿאַרשלונגען די אַבידעס, ווײַל פֿאָרט איו באַ בערטען אין הײַול זי צו פֿיל, דאָ לאַכט זי ווען מע דאַרף ניט, און לאָוט אַרויס געסט. וואָלט האָט זי אָנגעהויבן שרייען אַף טאַמאַרען, מאַכן איר דעם טויט. דאָ רעדט

איז אַבער בערטע געווען זייער זשערנע. געוואַלט אַרײַנכאַפּן די וועלט. האָם יענע נים געהאַם קיין פרייע מינום.

מאַמאַרען. ווילנער בחורים האָבן זיך געקלעפט צו איר. פֿרײַטיק צו נאַכט געשעפֿט איז געגאַנגען מקנא צו זײַן. דאָרט איז געווען המיד פֿול, צוליב אַ הײַזל אַף יאַמקעװער גאַס. ס'איז געװען אַן אײַנגעפֿירט אָרט. דאָס די צרות האָבן זיך אָנגעהויבן באַ בערטען די לוכטע. זי האָט געהאַט

מאַטאַרע די הויבע

אַברהם קאַרפּינאָווימש

לאהקע האַט געלעבט דערפֿון וואַס זי פֿלעגט ברענגען צו זיך צופֿעליקע געסט, עלטערע ייִדן פֿון ניט־הי. האָט זי געקאַנט אונטערהאַלטן די חבֿרטע מיט אַ טעלער זופּ און אַ גלאַז טיי. טאַמאַרע האַט זייער געליטן דערפֿון, געזוכט וואו צו פֿאַרדינען אַ גראָשן, אָבער קיין גרויסע זיבן זאַכן האָט זיך ניט געמאַכט. בערטע די לוכטע האָט זי דווקא גערופֿן צוריק, אָבער טאַמאַרע מיט וועמען זי האָנאָר. דער איינציקער מיט וועמען זי האָט זיך געטראַפֿן, איז געווען הערשעלע דער טרעגער. פֿלעגט ער זיך טאַקע אָפּשטעלן מיט איר פֿון צײַט צו צײַט באַ לאהקען, אָבער פֿון הערשעלען .האָט מען געקאַנט האַבן מער ליבשאַפֿט ווי פּרנסה

סיאַמקע קאַגאַן האָט זייער געוואַלט העלפֿן טאַמאַרען. ער האַט אין איר געזען דעם קרבן פֿון פֿאַרשאָלטענעם קאַפּיטאַליזם, מיט וועלכן ער האָט אַזוי ביטער געקעמפֿט אַלע זײַנע יונגע יאָרן, האָט ער ווידער אַ מאָל געפּרוּווט פֿאַרווירקלעכן זײַן פּלאַן וועגן עפֿענען אין ווילנע אַ שול פֿאַר ליבע. וועגן אָט דעם פּראָיעקט האָט ער אָנגעשריבן אַ גרויסן אַרטיקל אין דעם צײַטונג, אונטערגעשטראָכן די וויכטיקייט און דעם כּבֿוד וואָס אַזאַ שול, די ערשטע אין דער וועלט, וועט ברענגען ווילנע, און אָנגעגעבן אין נדן צוויי הויך־קוואַליפֿיצירטע פּעדאַגאָגן — טאַמאַרע שימעלסקי און לאה ברענער, באַוואוסט אין די פֿאַכקרײַזן מיט די נעמען "טאַמאַרע די הויכע" און "לאהקע די שוואַרצע". אַזוי האָט זיי באַקענט דעם לייענער סיאָמקע קאַגאַן אין זײַן אַרטיקל.

טאַמאַרע האָט ניט געהאַלטן דערפֿון. מע האָט שוין איין מאָל געפּרוּווט, אַפֿילו באַשטעלט אַ שילד, אָבער פֿון געשעפֿט האָט זיך אויסגעלאָזט אַ

סיאָמקע האָט אָבער ניט נאָכגעלאָזט. ער איז אַוועק איבער דער שטאָט זוכן לערן־מאַטעריאַל. האָט ער אַזױ לאַנג גענישטערט אין קליינעם פֿונקס ביכערקראָם אַף דײַטשע גאַס, ביז ער האָט זיך געכאַפּט, אַז דווקא הײַקל לונסקי דער ביבליאַטעקער פֿון סטראַשונס ביבליאַטעק, קאַן אים העלפֿן. . איז סיאָמקע אַוועק צו הײַקלען פֿרעגן וואָס יענער קאָן טאָן פֿאַר אים איז הײַקל לונסקי צוגעגאַנגען צו אַ זײַטיקער שאַפֿע אין דער ביבליאָטעק און אַרויסגענומען פֿון דאָרטן אַ דין ביכעלע, אַ קונטרס, וואו עס זענען געווען זייער גענוי פֿאַרשריבן אלע תקנות וועגן ריכטיק באַשלאָפֿן אַ ווײַב .און וואָס צו טאָן אַף צופֿרידן שטעלן דעם מאַן

הײַקל לונסקי האָט געגלעט דעם קונטרס, איבערגעדרוקט פֿון אַן אַלטן כּתבֿ־יד, וואָס האָט געדאַרפֿט האָבן אַ גוטע פּאָר הונדערט יאָר. דער

אַן איהד ניש ערמאַנט , און קיין אויטערליש גוטס און שענס האַט זי נישט געמנען...

: טראַכט זי בייַ זיך

די וועלט איז אַזוי אָרים , די מענען – אַזוי מיטעלמעסיג און נתי "די וועלט איז אַזוי אָרים , די אַף דער נשמה , און די מעשס זייערע זענען אַעי קלין... ווי קומט צו זיי ... אַרסטעדלש" ז אַף אייביג בין איך גע ונד און שרשטויסען,

, טר ווי זי טראַכט אַזר , שלאַגט אַיהד אַ רויטע אם און ר אויגען דיין . אין מיטען דער פינסטערער , שוערער נאַכט אַ וויטע אם

זי קוקט זיך אום — פֿון אַ הציך פענסטער ט די אַם...

גלים זענען אַ גכיר בעפּאַלען , גזלניס מיט מאַסקען אַף ד פּנימ'ער. איינער האַל אַ כּרענענדגען שטורקאַץ אַין דער האַנד און לייכט ; אַ צווייטער שטעהט בײַ׳ם גביר׳ס רוסט מיט אַ בלצענדיק מעסער און הד׳ט גדט ! אין דיין אין , יוד , אין דיין סוף איבער אינאיינעם אַיבער אייגער דיך , איי אייבער רד שפּיץ פֿון מעסער פֿון יענער זייט רוקען אַרױס" . . . און ד רעשט . עפענט קאַסטען און שרענק און רויבט

און דער יוד שטעהט בײַ׳ס מעסער און קוקט געאַסען צו קיין עם אַיבער זיינע הדאָרע אויגען , קיין האָר פֿון דער ווייסער באָרד צו די לנדען — ריהרט זיך נישט... נישט זײַן זאַך... "גאָט האָט געגעבען ! גאָט האָט גענומען , — טראַכט ער — געליבט אין זײַן הייליגער נשען , מיט דעס ווערט מען נישט געבוירען און דאָס גיט מען נישט מיט אין קנר, . אַריין" , שעפּציען זיינע בלאַסע ליפען

און ער קוקט גאַנץ רוהיג צו , ווי מען עפענט ד לעצטע יטוסלאַד פֿון דער לעצטער קשאָדע און ווי מען עסט דויס זעקלעך מיט גאָלד און זילבער ... זעקלעך מיט ציהדוג און אַלערליי טייערע כּלים , — און ער שווייגט, , ! און אפשר אין ער זיי גאָר מפקיר

טר פּלוצלונג , אַן די גזלנים טרעפען צום לעצטען בעהעלטעניש און — , עיהען אַרויס אַ קלין זעקעלע , דאָס לעצטע , דאָס בעהאַלטענסטע פערגעסט ער זיך , ציטערט ער אַף , צופאמען זיך איהם די אויגען , ציהש ער אויס צום וועהדען י רענטע האַר , וויל ער אַ געשריי טהען :

! "ריהרט נישט"!

נור אויפ׳ן דט פֿון אַ געשריי שפּרשט אַרויס אַ רויטער שטראַהל אָת דוינעררגען בלוט — דאָס מעסער האָט זיינס געטון... עס שז

י דאָס בלוט פון האַר און שפּריצט אויפ׳ן זעקעל אַרויף!

ער פאַג' און געשרינד רייסען הי גזל יס אַף דאָס זעקעל — דאָ וועט

17

צינעל קוים גערהרט , קוים-קוים געציטערט... "ד וועלט קען ארך נישט אַראָב און נישט אַרויף... ד איז אויך נע ונד
צווישען *כטיגען הימעל און פינסטערן שאול תההיה... און דער אָיטר
מיט'ן סניטר וולטען זיך דעריבער אייביג געראַנגעלט , ווי עסנעפ נעפ זיך
דאָ אייביג ליכט מיט פינסטערקייט , וואַריטקייט מיט קעלט , לבען מיט

פּאָלקסטיטליכע געשיכטען .

8T

מעות מיט ד עברות פֿון דער האָנצער וועלט , וול זיך אויך דאָס

רען ו.אָם — טראַכט ד ורטעד— זאָל הייסען איבערוועגען מיט שאָל ד... איבערוועגען מיט שאָל ד

און עס בעפאַלען זי צוריק י טרויעריגע געראַנקען : "רי אַ לעבעריגער קוואַל האָ ח וועלט אַרויסגעשלאָגען פֿון גאָט'ס דילק
און רנט און רינט ווייטער אין ער צייט . און וואָר ווייטער זי דיט , מדד
ערה און שטויב נעהמט ד דן זיך דיין ; טריעבער , אומריינער ווערט ד ;
וועניגער מהנות געפינט מען ליף אָיהד פּאַר'ן על.... ק ענער ווערזון ר
מענען , דרשנער — די שוות , שטויביגער — ד ערות ; מעערם — נישט

פורטקע פ.ין הימעל: נאָך צחי מתנות ז גאַ וועט העלפען! האָסט ד גשמ און פרהש מעהל שרק אַראָב . ד פר'יד האָט מיט דער צייט אָפער אויפגעהערט . עס געהען וויימער אַרעק יאָהרען און יאָהרען , און ד זעהט נישט קיין אויסטערל שענס...

גדוננק , האָ עַרְ מפּן צוגערופען , פערמאַכענדיק הינטער איוע ח

די צווייטע מתנה

מעע'רעט זיך רערהיט ביי רער סורטקע אין הימעל... רי ערעיטע מנה אין אַעענומען געוואָרען .

און אויגען און מיט דין בלוט בעשפריצט האַסט די נשמה אַ פערבלוטיגטען שטויב פֿון אַרין־ישרא ־ערד און

זיין דאָס בעִסטע , דאָס מייערסטע !

זיי האָסנען אָבער אַ ביטערן טעות געהאַט ; אומזיסט בלוט מערגאָסען

יי האָסנען אָבער אַ ביטערן טעות געהאַט ; אומזיסט בלוט מערגאָסען

בישע קיין זיל ער , נישט קיין גאָל אן נישט קיין ציהרונג אַין אין זעקעל

געווען ; גאָר נישט מן דעם וואָס אָיז טייער און האָט אַ ווערטה אַף ער

דאַזיגער וועלט ! עס איז געווען אַ ביסעל ערר , ארץ ישראערה אין קכר

אַריין , און דאָס האָט דער גניר נעוואָא ראַטעווען פּאַר פּרעמדע הענד

מאַמאַרע איז אַוועק פֿון פֿאַן. זי האָט געוואוינט באַ לאהקען, וואָס האָט געהאַט געדונגען אַ קאַמער אַף שקאַפּלערנע, ווײַטלעך פֿון שטאָט.

גענעראַל־שטרײַק.

דישע ווערטער ווי עקספלואַטאַציע, קלאַסן־באַוואוסטזײַן און פּראָיעקטן, אָבער טאַמאַרען וענען פֿון יענע טעג איבערגעבליבן אויסלענ־ פּראָפֿעסיאָנעלן פֿאַראיין איז גאָרניט געװאָרן, װי פֿון אַנדערע סיאָמקעס באלעבאטים פֿון די הײַוקעלעך, האָבן ניט געוואָלט אָנערקענען. פֿון דעם דאָס אויפֿגעהויבן די פֿראַגע וועגן איבערשעהען, וואָס די באַנדערס, די גאַסן־מיידלעך, האָט טאַמאַרע די ערשטע גענומען אַ וואָרט, זי האָט האָט פֿאַרטראַכט צו גרינרן אַ פּראָפֿעסיאָנעלן פֿאַראיין פֿון די ווילנער ווען סיאַמקע קאַגאַן, דער רעפּאַרטער פֿון דער צײַטונג ווילנער טאָג, שטיקל ברויט פון וואַלגערן זיך אין פֿרעמדע בעטן, איז אַוועק שטאַרבן. וואָס איז גאַרנישט געווען קיין דאַמע, נאַר געגעסן דאָס זעלבע ביטערע האָבן זיך גום אָנגעוויינם, דער עיקר באַם סוף, ווען די קאַמעליען־דאַמע, געלייענט די מעשה פֿאַר איר חבֿרטע לאהקע די שוואַרצע, און ביידע דורך איינעם אַ דיומאַ מיט דעם נאָמען די קאַמעליען־דאַמע. זי האָט וואָס צו לייענען. דורך אים מאַקע איז זי געקומען צו אַ ביכל, אָנגעשריבן זי האָט געמוזט אַנקומען צום ביבליאָטעקער קראַסני, ער זאָל איר זאָגן אין דער ביבליאַטעק "מפֿיצי־השׂכלה", וואָס אַף ואַוואַלנע גאַס. אמת, אַלע אין פֿאַך איז זי געווען די סאַמע גראַמאָטנע, אַפֿילו געבעטן ביכער באַ לאהקען האָט טאַמאַרע געהאַט צײַט אַרײַנצוקוקן אין אַ ביכל. פֿון

זי האָט דאָך ניט געאַרבעט באַ רעדלען מצה, וואו דער אויוון ברענט און מע דאַרף וואָס גיכער פֿאַררוקן די סחורה. אַף וועמען האָט זי זיך געוואָרפֿן, די באַנדערשניצע? אַף הערשעלען, דעם סאַמע־עלנטן, וואָס האָט ניט געהאַט אין גאַנץ ווילנע צו וועמען זיך צוצוטוליען...

צעברעכסט מיר דאָס געשעפֿט! מאַמאַרע האָט געשלעפט דאָס קופֿערל צו דער חבֿרטע, לאהקע די שוואַרצע, וועלכע האָט געוואוינט אַף שקאַפּלערנע, הינטערן וואָקואַל. אַפֿן וועג האָט זיך אַלץ אין איר געבונטעוועט קעגן בערטען. יענע האָט אין גאַנצן פֿאַרגעסן, אַז אַ מיירל פֿון דער בראַזשנע איז אויך אַ מענטש מיט האַרץ און געפֿיל, ווי מע זינגט אין יידישן טעאַטער.

טויט.

אָראָב אַרויף , נישט אַרויף , נישט אַרויף , נישט אַראָב , און עס וועלט דעריבער אייביג זײַן התונות און גט'ן , ברית'ן און לוטת , סעודות־מצוה און סשדות־הדאה... און לועבשסט און האַס... אַייביג , אייביג"...

. . . פל עלונג וועקען זיך קולות פֿון טראָמפּייטען און הערנער

זי קוקט אַראָב — אַ דייטשע שטאָדט (פערשטעהט זיך , אַ פּאַרצייטישע) , אַלערלוי , אויסגעמיגענע דענער רינגלען אַרום דעם פּלאַץ פּאַר׳ן מאַגיטדאַט , און פול מיט פערשיעדענ־פּאַרביג־געק יידעטע מענשען אין דער פּלאַץ ; פול קעפּ אַין די פּענסטער ; מענען ליעגען אַף די דעכער אַרום , טייל זיצען רייטענדיק אַף ד באַלקען , וואָס יטטארען אַרויס בײַ ד ווענד אונטער ד דעכער , פול געפראָפט זענען די באַלקאָנען...

פּאַר'ן מאַגיסטראַט שטעהט אַ טיש , געדעקט מיט אַ גרין טוך מיט גלדענע אנזען און טראלבען . בײַ'ס מיש זיצען די העררען פֿון מאַגיסטראַט , אין סשעטענע קליידער אַף גלענע האָקלען , דן סויבעלנע היטלען מיט ווייסע פעערן אַף דיליאַנטענע קנעס ; אויבען־ש זיצט דער פּרעזידענט אַלין . אַ פּרעסיגער אָדלער וועהט אַיהם איבער־ן קאָפּ... אָן אַ זייט שטעהט געבונדען אַ יודיש מיידעל . נישט ווייט האַלטען צעהן קנעכט אַ וויל 'פערד . און דער פּרעזידענט הויבט זיך אַף און יענט פּאַר'ן יודישען מיידעל אַ פּק פֿון אַ פּאַפּיער . און ער ווענדט זיך מיט'ן פּנים צום מאַרק "אָט די ייִדין דאָ, ד יודישע מאָנטער , האָט אַ שווערע זינד בעגאַנגק ; אַ שווערע זינד , וואָס גאָ אַליין , ווי גרויס זײַן באַרמהערעיגקייט זאָל אַ שווערע זינד , וואָס גאָ אַליין , ווי גרויס זײַן באַרמהערעיגקייט זאָל

אַ שווערע זינד , וואָס גאָ אַליין , ווי גרויס זײַן באַרמהערעיגקייט זאָל נישט זײַן , וואָלט אַיהר נישט געקענט מוהל זײַן... זי האָט זיך דויסגעגנכ'עט פֿון גהעטאַ און אין דומעגאַנגען , אין אונזער,

היי*גען לעטען יום־טוב , אַף אונזערע ריינע גאַסען... און זי האָט בעפּלעקט מיט אַיהרע אונפּערשעמטע אויגען אונשד "און זי האָט בעפּלעקט מיט לייגע בילדער, וואָס מיר האָרען מיט לויב היילגע פּרשעסיע ; אונזערע הייליגע בילדער, וואָס מיר האָרען מיט לויב

י. ל. פרץ.

. . . געזאַנג און קעסעל־פּױקען אַיבער ד גאַסען געטראָגען

מיט אַיהרע פערשאָלטענע אויערן האָט זי איינגעזאַפּט דאָס געשנג, מיט אַיהרע פערשאָלטענע אויערן האָט זי איינגעזאַפּט דאָס קלאַנען פֿון פֿון אונזערע ווייס געקליידטע, אונשולדיגע קינדער און דאָס קלאַנען פֿון די היילגע פּויקען... און ווער ווייט, ד האָט דער טייוועל, דער אוטריינער טיירעל, וואָס האָט אַף זיך גענומען די געשטאַלט פֿון רער יודישעוי טיירעל,

טאָ פֿאַר װאָס, טאַקע, איז טאַמאַרע אַװעק פֿון בערטען? די זאַך איז געװען אַזױ.

פֿרײַטיק צו נאַכטס האָבן זיך נוהג געווען צו באַזוכן טאַמאַרען אַלע שטענדיקע קאַוואַליערן, ווי איצקע דער האָז, זרחקע דער בעזוך, סענדער דער זאַיקע פֿון יידישע גאַס, מענדל דער פּאָזשאַרניק און נאָך און נאָך. אַלע פֿלעגן זיך אויסזעצן אַף אַ באַנק אין פֿירהויז און וואַרטן אַף זייער ריי. אַרומגעוואַשענע, אָפּגעראַזירטע, מיט ריינע העמדער, ווי עס פֿירט זיך לכּבֿוד שבת. צווישן זיי האָט זיך אויסגעטיילט הערשעלע דער טרעגער, דער קאַרליק, וואָס זײַנע פֿיס זענען נישט דערגאַנגען ביז צו דער פּאָדלאָגע. טאַמאַרע האָט אים תּמיד באַזונדער געליובעט, ווײַל ער האָט זיך ניט צוגעכאַפּט צו איר ווי צו דעם קוגל פֿון טשאָלנט. ער האָט איר קיינמאָל ניט פֿאַרטשעפּעט מיט אַ האַדקען וואָרט. ער האָט אויך געהאַט שיינע מאַניערן, אַפֿילו געהאַט שכל צו ברענגען אַ מאָל אַ זעקעלע צוקערקעס.

אַ מאַנצביל איז ער געווען, וואָס ווײַבער הרגענען זיך פֿאַר אַזאַ. לויט זײַנע כּוחות האָט ער געדאַרפֿט בלײַבן איבער נאַכט, אָבער יענער האָט קוים געהאַט צו באַצאָלן פֿאַר איין באַזוך. איז ער געלעגן נאָך דעם מיט איר, די קורצע פֿיס אויסגעצויגן ביז אירע קנעכלעך און געבעטן:

טאַמאַרינקע, לאָמיך ליגן נאָך אַ רגע לעבן דיר. איך וויל שפּירן — דעם טעם פֿון אַ חתונה־געהאַטן...

האָט טאַמאַרע קיין װאָרט ניט איבערגערעדט און אױסגענוצט הער־ שעלעס חלום אַף אָפּצוכאַפּן דעם אָטעם מיט אַ קאַלטער גלאָז טיי, װאָס זי האָט זיך געהאַט צוגעגרייט און ניט געקאָנט דערגיין צו דעם אַ גאַנצן אַוונט.

בערטע האָט דערזען ווי עטלעכע בחורים שטייען אַף פֿון באַנק און ווילן אַוועקגיין. זי האָט אויך געהערט ווי סענדער דער זאַיקע עצהט, מע זאָל אַריבער צו אסתּרקען מיט די ברילן. יענע האָט געהאַט אַ הײַזל אַף זאַוואַלנע גאַס, לעבן האָלצמאַרק. ער האָט נאָך דערבײַ צוגעאיקעט:

... וואָאָס וועט מען, מע דאָ זיצן ווי, ווי הינער אַף, אַף די איי... אייער?...

און אַזוי ווי הערשעלע איז געלעגן לעבן טאַמאַרען און זיך געקוויקט און אַזוי ווי הערשעלע איז געלעגן לעבן מאַמאַרען האָט בערטע די לוכטע אָנגעהויבן קלאַפּן מיטן פֿויסט אין דער טיר פֿון טאַמאַרעס אַלקער און זיך צעשריען:

...!הערשעלע! אַ שֹרפּה דיר אין... דו ווייסט דאָך וואו!...

!ואָכן דער אין דער אין נאַכטס, נאָר אין דער וואָכן

```
טאַמאַרע האָט אױפֿגעהױכן אַף לאהקען אירע קאַרע קאַצנאױגן, װאָס
זייער בליק האָט אַזױ געװאַרעמט די אײַנגייער אין בערטע די לוכטעס
געמאַכן, און זיך צעשמייכלט:
```

- דאָס זענען דערציילונגען שווער צו פֿאַרדייַען. מיט אַ סך העברעיִשע ווערטער. מע דאַרף זיַין אַ רבֿ דערצו.
- טאָ צו וואָס דאַרפֿסטו זיך ברעכן די ציין? זונטיק דאַרפֿסטו שעטן -אַנדער אַריַן. מע זאָל אים קאָנען נעמען אַריַן. אַנדער בוך, מע זאָל אים קאָנען נעמען אַריַן.
- :טאַמאַרע האָט זיך אַ רגע פֿאַרטראַכט און דערנאָך זיך מודה געווען
- איין מעשה האָב איך דווקא יאָ צעקײַט. זייער... זייער... אַזאַ... נו... שיין מעשה האָב איך דווקא יאָ
 - לאהקע האָט זיך אונטערגעשטופּט:
 - ?זאָג שוין מיט אַהער, מיט אַהין, מיט וואָס
 - ...ם אַ געדאַנק...
 - לאָמיר הערן דעם געדאַנק...
 איך מוז דיר איבערלייענען...
 - יין ביין יי איבער זי עבען... לאהקע האָט ניט געהאַט קיין געדולד:
 - פֿריער דערצייל מיר אין וואָס עס גייט דאָרטן. —
 - :טאַמאַרע האָט זיך אָפּגעהוסט און אָנגעהויבן דערציילן
- ס'איז אַ מעשה מיט דרײַ מתּנות. אַ ייד, וואָס איז געשטאָרבן און מע לאָזט אים נישט אַרײַן אין גן־עדן, ביז ער וועט נישט ברענגען דרײַ מע לאָזט אים נישט אַרײַן אין גן־עדן, ביז מתנות אין הימל.
 - ווער דאַרף אין הימל דרייַ מתנות?
 - :טאַמאַרע האָט זיך אױפֿגערעגט
- . אַז דו פֿרעגסט פֿערדישע פֿראַגעס, וועסטו בלײַבן אָן דער מעשֿה. אַז דו פֿרעגסט פֿערדישע פֿראַגעס, איז הער זיך צו!
 - ?שאַ, זע וואָס דאָ טוט זיך. מע טאָר שוין ניט פֿרעגן אויך שאַ, שאַ, זע וואָס דאָ טאַמאַרע האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט און ממשיך געווען:
- האָט ער געבראַכט אין הימל אַ מתּנה אַ שפּילקע... לאהקע האָט מורא געהאַט צו פֿרעגן אַף וואָס דאַרף מען אין הימל אַ
- שפּילקע, האָט זי געשוויגן און טאַמאַרע האָט דערציילט ווײַטער: דער געשטאָרבענער ייִד האָט געבראַכט נאָך צוויי מתּנות—אַ זעקעלע — ארץ־ישראל־ערד און אַ יאַרמלקע. אָבער די שפּילקע האָט מיך גענומען
- טאַמאַרע האָט פֿאַרמאַכט די פֿאָלקסטימלעכע געשיכטן, און

מאַמאַרע איז געועסן אין שחיטה-שטיבל צווישן די פֿעדערן, ביז ס'איז אויסגעבראַכן די מלחמה. די דייטשן מיט די רוסן האָבן זיך צעטיילט מיט דער פּוילישער מדינה. אין ווילנע האָבן דעם ניינצנטן סעפטעמבער, יאָר דער פּוילישער מדינה. אין ווילוע האָבן דעם ניינצנטן סעפטעמבער, יאָר ניין און דרייסיק, זיך באַוויזן אין אַ שיינעם פֿריהאַרבסטיקן פֿרימאָרגן אַף די גאַסן מאַנקען מיט רויטע, פֿינפֿעקיקע שטערן אַף די שטאָלענע

געלעגערס, יעדע מיט איר אייגענעם אויספֿיר.

פרצעס דערציילונג איז געווען גערעכט האָט איר פֿאַרצויגן די ליפּן. אַזוי זענען ביידע חבֿרטעס, וואָס אַראָפּװאַרפֿן פֿון זיך דאָס קלייד פֿאַר פֿרעַמדע אויגן איז געווען באַ זיי אַ װאָכעדיקע זאַך, אַװעק צו זייערע

אָבער אַ רבֿס אַ מאָכמער איז זי געבליבן, ניט הפֿקר... לאהקע האָט געצויגן אַן אַקסל. דער ספֿק צי דעם רבֿס מאָכמער אין

אָם דאָס מאַקע איז דאָך דער געראַנק. צום מוים איז זי געגאַנגען,

איז שוין דער אונטערשייר?

- א מענטש גייט צום טויט, האָט ער ניט קיין אַנרערע דאגות? וואָס אַ מענטש גייט צום טויט, האָט ער ניט קיין אַנרערע דאגות? וואָס
- אֹמ באֹס וואֹס בו בערסמ…
- אום סאַמג פֿלייש?

לאהקע האָט זיך געכאַפט פֿאַרן קאָפּ:

מימן ווינט.

די זאַך איז געווען אַזוי. גלחים האָבן פֿאַרמישפּט צום טויט אַ רבֿס אַ טאָכטער, וויַיל זי איז אַרויס אַף דער גאַס ווען ס'איז געגאַנגען אַ פראָצעסיע פֿון קלויסטער. מיט יאָרן צוריק האָט אַ ייִד נישט געטאָרט גיין אין די גויישקע גאַסן. האָט מען זי, דעם רבֿס טאָכטער, צוגעבונדן פֿאַרן צאָפ צום עק פֿון אַ ווילדן פֿערד, ער זאָל זי שלעפּן אין געלאַף איבערן בריק. האָבן די גלחים זי געפֿרעגט וואָס פֿאַר אַ בקשה האָט זי פֿאַרן טויט. האָט דעַם רבֿס טאָכטער געבעטן אַ שפּילקע. מיט דער שפּילקע וואָס זי האָט דעַקומען, האָט זי צוגעשפּיליעט איר קלייד צום לעבעדיקן פֿלייש פֿון איר פֿוס, כדי מע זאָל ניט זען אירע ווייבערישע ערטער בעת דאָס פֿערד וועט זיך יאָגן מיט איר דורכן געַס, און דאָס קלייד וועט זיך אויפֿהייבן

אַנגעהויבן רערציילן: די זאך איז געווען אזוי. גלחים האבן פֿארמישפט צום טויט ז

באָרטן. טאַמאַרע האָט אָפּגעשאָקלט דעם פּוּך פֿון פֿאַרטעך און געלאָפֿן מיט באַלעמען זען דעם וואונדער. דער גאַנצער קרײַזל פֿון ראַמײַלעס הויף האָט געדרייט אַרום די טאַנקען ווי נאָענטע מחותנים אַף אַ לאַנג דערוואַרטער חתונה. די שֿימחה האָט אָבער לאַנג ניט געדויערט. אין גאַנצן אַ זעקס וואָך, דורך נאַכט האָבן זיך די טאַנקען, ווי אָנגעגעסענע טשערעפּאַכעס, זיך אַרויסגעשאַרט צוריק פֿון ווילנע. די רוסן האָבן אָפּגעגעבן די שטאָט אַ מתנה פֿאַר די ליטווינער. די קלומפּעס, ווי מע האָט זיי גערופֿן אין ווילנע, האָבן זיך געפֿרייט מיט דער מתנה באַ אַכט חדשים, ביז די סאָוועטן האָבן באַשלאָסן קומען צוריק, כדי צו באַפֿרײַען די ליטווינער פֿון אַלע דאגות באַ פֿרן אַליין אַ מדינה. דאָס איז געשען דעם פֿופֿצנטן יוני, נײַצן פֿערציק. צו פֿירן אַליין אַ מדינה. דאָס איז געשען דעם פֿופֿצנטן יוני, נײַצן פֿערציק.

ערשט דעמאָלט זענען אַלע, וואָס האָבן זיך געזאַמלט אין אייבערשטיבל אף ייִדישע גאַס געקומען צום לעבן. שײַקע אייכער, וואָס האָט פֿאַר־לוירן אַ האַנט אין שפּאַנישן בירגערקריג, איז געוואָרן דירעקטאָר פֿון די שטאָטישע אויטאָבוסן. לאַם, דער רייניקער פֿון מענער־קאַפּעליושן, האָט באַקומען די שטעלע פֿון קינאָ־פֿאַרוואַלטער. ברײַקע דער הויזן־נייער האָט איבערגענומען בערגערס זאַוואָד פֿון סאָדע־וואַסער. בכלל האָט ווילנע פֿאַרשמעקט מיט דער דיקטאַטור פֿון פּראָלעטאַריאַט.

אַף טאַמאַרען האָט מען געזאָגט עדות, אַז זי איז לינק־געשטימט ניט פֿון הײַנט, און די נײַע מאַכט האָט איר ארײַנגעזעצט אין אַ סקלאַד פֿון פֿלײש־קאָמבינאַט.

בעסער פֿון אַלעמען האָט אויסגעפֿירט לאהקע די שוואַרצע. זי האָט אונטערגעכאַפּט אַ לייטענאַנט פֿון דער רויטער אַרמיי, אַ וואוילער שייגעץ. אונטערגעכאַפּט אַ לייטענאַנט פֿון דער רויטער איר געקויפֿט אַ ווײַסן שאַל, ניט קיין גרויסער טרינקער. גלײַך האָט ער איר געקויפֿט אַ ווײַסן שאַל, אַפֿן שטייגער פֿון די לייטענאַנטסקע ווײַבער, און אַוועק מיט איר לעבן, טאַקע אַף שקאַפּלערנע.

דער שאַל איז געלעגן אַף לאהקעס לאָקענעס ווי שניי אַף אַ בערגל פֿאַרלאָשענע קוילן. ס'איז געווען אַ פֿאַרגעניגן צו קוקן אַף איר. לאהקע איז געוואָרן אַן אייגענע צווישן די אַנדערע ווײַבער פֿון גאַרניזאָן. זי האָט שוין געהאַט אויפֿגעכאַפּט שטיקלעך רוסיש לשון אַף אַזוי פֿיל, אַז זי מסוגל געווען צו געבן פֿאַרשטיין אירע קומושקעס דעם אונטערשייד צווישן אַ לאַנגער נאַכטהעמד און אַ באַלקלייד. די אָנגעפֿאָרענע, נײַע מאַדאַמען זענען געווען זיכער, אַז מע קאָן אין אַ נאַכטהעמד קומען טאַנצן אין אָפֿיצירן־קלוב. לאהקע האָט זיך באַם לייטענאַנט אַ ביסל אויסגעריבן, אָנגענומען אַ שטיקל פֿאַסאָן. ווילנע האָט זי ניט דערקענט.

פּאַרשטיין, אַז מיט אירע פּיס, אויב זי וועט שטיין אַף די ראָגן, קאָן זי האָט געהאַט אַ קנײַפּע אַף קאָנסקע גאַס. דאָס האָט ער איר געגעבן צו איר ברויט דורך זיין אַ דערלאַנגערקע באַ ווסקע דעם פּראָפֿעסאָר, וואָס אונט ערג עוו אָרפֿענע, זיך געהאָרעוועט אין יתומים־הויז. געקומען צו אַליין איז זי דאָך געווען אַזוי עלנט, ניט געהאַט קיינעם. זי איז געווען אַן געקוקט אין דער וויים. וועגן וועמען, וועגן וואָס האָט זי געקאָנט טראַכטן? איצט איז זי געשטאַנען מיט נאָך פֿרויען אַפֿן פֿעלד פֿון פּאָנאַר און

אַף בלעיבן לעבן. פֿאַראָרדערונגען וועגן האָבן אַ געהעריקן צעטל, אַ שײַן פֿון די דײַטשן טרעגער. ביו זי איו אַרײַנגעפֿאַלן, ווי אין אַ קעסלגרוב, צווישן גוירות, ברויב און פון ציים צו ציים זיך אַרויסגעהאָלפן מים הערשעלען דעם מאַמאַרע געררייט דאָ, דאָרטן. אַ ביסל האָט זי אונטערגעהאַנדלט מיט

די ערשטע חדשים פֿון דעם דײַטשן שאַלטעווען אין ווילנע האָט זיך ווילנער יידן.

גאַס איז געלעגן אין האַרץ פֿון דעם תחום־המושבֿ, באַשטימט פֿאַר די געדאַרפֿט פֿירן אין געטאָ. זי איז שוין דאָרט געווען פֿריער. שאַוועלסקע מאַמאַרע האָט אויך געהאַט אַ באַוונדער מול – מע האָט איר ניט דער שטאָט.

דײַמשן האָבן אויסגעקליבן אויסצוהרגענען די ווילנער יידן, נים ווײַם פֿון קנאַפּע דרײַצן הונדערט יידן אַפֿן פֿעלד פֿון פּאָנאַר – דאָס אָרט װאָס די מעג נאָכן פֿאַרטרײַכן די ווילנער ייִדן אין געטאָ, איז זי געשטאַנען צווישן די דייםשן. שוין מיטוואָך, דעם ויבעצנטן סעפטעמבער 1461, אַ צען און טאַמאַרע די הויכע? זי האָט ניט באַוויזן קיין סך צו לײַדן פון...

מאַמען אַרײַן, װײַל יעדע רגע קאָן אָנקומען אַ דײַמשער דעסאַנט. געווען צו גרויס. דער לייטענאַנט האָט געשריען, געשאָלטן אין דער געוואָלט מיטנעמען טאַמאַרען, איז אָבער די אײַלעניש און די מהומה לאַסטמאַשין וואָס האָט זיי דערפֿירט טיף אין הינטערלאַנד. לאהקע האָט לייטענאַנט אַרויפֿגעזעצט לאהקען מיט עלינקען אַף אַ מיליטערישער בעתן אָפּטרעטן פון ווילנע, אין איין און פערציקסטן יאָר, האָט דער יינגל געראַטעוועט.

געווען אַ גליק. אַ ראַנק אָט רעם לייטענאַנט, האָט ויך לאהקע מיט איר שאַוועלסקע גאַס, כדי ניט צו שטערן דער חבֿרטע איר גליק. ס'איו טאַקע ניקעס, אַבער ס'האָט זיך ניט געקלעפט. זי האָט געפֿונען אַ ווינקל אַף מאַמאַרע האָט זיך אויך געהאַט דורכגעוואָרפֿן מיט עטלעכע נאַטשאַל־

מאַכן געלט.

און אַט איז געקומען אַ באַפֿעל מע זאַל זיך אַויסטאַן. טאַמאַרע האַט זיך ניט אויסגעטאָן. זי האָט פֿאַרגראָבן די נעגל פֿון אירע פֿינגער אינעם ווייכן פֿלייש פֿון אירע פּוכקע אָרעמס און ניט געגעבן דעם מינדסטן סימן, אַז זי גייט אַפּשפּיליען אַ קנעפּל.

טאַמאַרע האָט ניט צו ליב געטאָן דעם דײַטש, וועלכער איז געשטאַנען קעגן איבער איר מיט זײַן מאַשין־געווער. העכער פֿון אים, אין איר פּערקאַלענעם קליידל מיט די רויטע און בלויע בלימעלעך, האָט זי אים געקוקט גלײַך אין די אויגן. און זיך ניט געמאַכט פֿון זײַנע געשרייען.

לאַנג האָט ער ניט געשריען. אין איין רגע איז שוין טאַמאַרע געלעגן .אַפֿן זאַמד. געטראָפֿן פֿון זײַן קױלן־סעריע

אַזוי איז אַוועק צום טויט טאַמאַרע די הויכע, דאָס לעצטע ייִדישע גאַסן־מיידל אין ווילנע.

אַ פֿרוי װאָס איז אַ פֿאַרװאונדיקטע אַרױסגעקראָכן באַ נאַכט פֿון גרוב און מצליח געווען זיך אומצוקערן אין געטאָ, האָט דאָס אַלץ שפּעטער דערציילט.